

ТАҚРИЗ

Ба фишурдаи Ашурмадов Қиматалӣ Машарифович дар мавзуи «Таҳлили муқоисавии пешояндҳои ифодакунандаи замон ва самту ҳаракат дар забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ (дар асоси «Ёддоштҳо»-и Садриддин Айни)», ки барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои филологӣ аз рӯйи ихтисоси 10.02.20 -Забоншиносии муқоисавӣ-таърихӣ, қиёсӣ ва муқоисавӣ пешниҳод шудааст.

Забон пайвандгари халқияту миллатҳо буда, барои равобити байнифарҳангӣ хизмат мекунад. Маҳз ба василаи забон мо бо илму фарҳанг, ахлоқу адаб, адабиёту санъат, расму ойин, маданият ва шароити иҷтимоию иқтисодии мардумони гуногун ошно мешавем. Аз ин рӯ, омӯзиши забонҳои гуногун барои ҳар як фарди бофарҳанги ҷомеа зарур аст.

Низоми сарфиву наҳвии забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ дар баробари умумиятҳои муайян фарқиятҳои қобили таҳқиқу омӯзиш ва нуқтаҳои ҷолиби қиёсро низ доро мебонад, ки ин масъала таваҷҷуҳи муҳаққиқонро бештар ба худ ҷалб намудааст. Дар низоми грамматикаи забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ пешояндҳо ҳамчун воситаи муҳимми грамматикӣ дар ташаккули воҳидҳои гуногун ва конструкцияҳои мухталифи забон ба таври самаранок ширкат меварзанд. Нақши пешояндҳо, махсусан, дар сохтани ибораҳо ва таркибҳои гуногуни забонӣ, чи дар забони англисӣ ва чи дар забони тоҷикӣ назаррас ва муҳим аст ва ҳатто гуфтан мумкин аст, ки маҳз дар ин забонҳо бидуни пешояндҳо сохтани як қатор қолабҳои гуногуну таркибҳо, махсусан навъу намуди ҷудогонаи ибораҳо номумкин аст.

Маҳз барои ҳамин, баррасии вижагиҳои маъноиву грамматикӣ пешояндҳо, шарҳи грамматикӣ воситаҳои ёвари ҳиссаҳои нутқи забони тоҷикӣ дар асоси муқоиса бо забонҳои хеш, аз ҷумла бо забони англисӣ яке аз масъалаҳои аст, ки тайи чанд соли охир диққати муҳаққиқони тоҷикро ба худ ҷалб намудааст. Маъмулан пешояндҳо қисмати муайяни воҳидҳои забонро ҳам дар забони тоҷикӣ ва ҳам дар забони англисӣ ташкил дода, аз калимаҳои мустақилмаъно фарқи куллӣ доранд. Пешояндҳо дар забони тоҷикӣ вазифаҳои хеле муҳимми грамматикиро ба ҷо меоваранд, ки равшан намудани ин ҷиҳати масъала на фақат дар грамматика, инчунин дар луғатҳо низ ҳамчун воҳидҳои лексикӣ зарур ва ҳатмӣ мебошад. Ба замми мавҷуд будани маводи фаровон дар бораи пешояндҳои забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ, таҳқиқи хусусиятҳои грамматикӣ ин воҳидҳои муҳимми забон дар заминаи таҳқиқи

муқоисавию типологии забонҳои гуногуннизои ва гуногунсохт ба пахлуҳои нокушудаи сохтори забон равшанӣ хоҳад андохт.

Рисолаи илмӣ ба таҳқиқи пешояндҳои ифодакунандаи самту ҳаракат дар забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ бахшида шудааст, ки ин гуна пешояндҳо, ҳам аз нигоҳи сохтор ва ҳам аз ҷиҳати маъно мавриди баррасӣ қарор гирифтаанд. Таҳлил ва таҳқиқи вижагиҳои муқоисаи пешояндҳои ифодакунандаи замон ва самту ҳаракат дар забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ дар забоншиносӣ яке аз масъалаҳои мубрам ба шумор рафта, то ҳол роҷеъ ба ин мавзӯ дар забоншиносии муқоисавӣ кори таҳқиқотии мукаммале анҷом наёфтааст. Навгонии илмии таҳқиқот низ дар он зоҳир мегардад, ки дар забоншиносии муқоисавӣ масъалаи дар асоси маводи «Ёддоштҳо»-и Садриддин Айнӣ ва тарҷумаи англисии он бори нахуст мавриди таҳлил ва баррасӣ қарор дода мешавад.

Пешояндҳо дар забони тоҷикӣ ба таври васеъ истифода бурда мешаванд ва миқдорашон низ хеле зиёд аст. Бояд қайд намуд, ки дар забони тоҷикӣ пешояндҳо калимаҳои ёридиҳанда мебошанд, ки бо исм, ҷонишин ва дигар ҷиссаҳои исмшудаи нутқ омада, муносибатҳои синтаксисии онҳоро бо дигар калимаҳо ифода менамоянд. Онҳо дар ибора ва ҷумла муносибатҳои масоҳа, замон, сабаб, мақсад, соҳибият, тарз, муқоисаю монандӣ, объект ва ғайраро нишон медиҳанд. Пешояндҳо аслан барои робитаи байни аъзоҳои ҷумла, инчунин барои аниқ намудани вазифаи синтаксисии феълҳо ва дигар ҷиссаҳои номии нутқ хизмат мекунанд.

Дар муқаддима роҷеъ ба мубрамии таҳқиқот, дараҷаи омӯзиши мавзӯ, мақсад ва вазифаҳо, навоварии илмии таҳқиқот, аҳамияти назариявӣ ва амалии таҳқиқот, асосҳои назариявӣ ва методологии таҳқиқот, коркарди мавзӯ, методҳои таҳқиқот, маводи асосии таҳқиқот маълумот дарҷ гардидааст.

Ҳадафи таҳқиқот, пеш аз ҳама, дар он зоҳир мегардад, ки аҳамияти мавзӯ дар самти таҳқиқи пешояндҳои замон ва самту ҳаракат ба масъалаҳои басо таҳқиқталаб ва пурмуаммо далолат мекунад. Забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ аз замони пайдоиш ва ташаккули худ давраҳои гуногуни таърихро аз сар гузаронида, торафт ғанӣ ва мукамал шуда, барои ба ҷо овардани эҳтиёҷоти ҷомеа ҳамчун воситаи асосӣ хизмат мекунанд.

Забоншиносии тоҷик, алалхусус дар нимаи аввали садаи ХХ хеле инкишоф ёфта буд. Тарзу усули таҳқиқ ва кашфи қонуниятҳои бисёр падидаҳои забонӣ, аз ҷумла ҷиссаҳои мухталифи нутқ мавриди таҳқиқи амиқи илмии пажӯҳишгарон гардид. Бархе аз забоншиносони тоҷик, амсоли Н. Масъумӣ, Б. Ниёзмӯхаммадов, Ш. Ниёзӣ, А. Мирзоев, Р. Фаффоров, М. Қосимова, Б. Камолиддинов, М. Норматов, Д. Саймиддинов, Д. Хоҷаев, Ҳ. Мачидов, О. Қосимов ва муаллифони китобҳои дарсии забони англисӣ барои мактабҳои миёна ва олии дастуру

васоити таълимӣ доир ба омӯзиши пешояндҳо ва вижагиҳои маъноиву сохтори онҳо дар пояи забони тоҷикӣ таълиф кардаанд. Онҳо ба дастовардҳои илмӣ замон, алалхусус, ба таълифоти забоншиносони рус В.В. Виноградов, Н.А. Шанский ва Л.В. Шерба ва дигар сарфшиносони маъруф така намуда, ин бахши забоншиносиро таҳқиқ намуда, хулосаҳои нави илмиву назариявӣ баровардаанд.

Боби якум «Асосҳои назариявӣ омӯзиши пешояндҳо дар забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ» ном дошта, мафҳуми пешоянд дар забоншиносӣ, ҷойгоҳи пешояндҳо дар забони форсии бостон, таркиби сарфии пешояндҳо ва гурӯҳбандии онҳо дар забонҳои муқоисашванда мавриди баррасӣ қарор гирифтааст. Боби мазкур аз чор фасл иборат аст.

Боби дуюм «Хусусиятҳои типологии пешояндҳои ифодакунандаи замон дар забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ» унвон дошта, дар он вижагиҳои типологии пешояндҳои ифодакунандаи замони забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ таҳлилу баррасӣ мешаванд. Боби мазкур шаш фасл дорад.

Боби сеюм «Таҳлили муқоисавӣ пешояндҳои ифодакунандаи самту ҳаракат дар забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ» номгузори шуда, дар он вижагиҳои фарқкунандаи пешояндҳои ифодакунандаи самту ҳаракат таҳлилу баррасӣ гардида, аз шаш фасл иборат аст.

Хулоса, рисола навис Ашурмадов Қиматалӣ Машарифович дар ҳарду забон сохтори грамматикӣ пешояндҳоро муқоиса намуда, бо мисолҳои гуногун дар сатҳи баланди илмӣ дараҷаи қорбасти пешояндҳои ифодакунандаи замон ва самту ҳаракатро дар таркиби ҷумла нишон додааст.

Дар автореферати рисолаи мазкур, дар баробари қомебиҳо баъзе қамбудиҳо ба назар мерасанд, ки ислоҳи онҳо дар оянда аҳамияти илмӣ рисолаҳо баланд менамояд:

1. Рисола навис асосан ба ақидаҳои забоншиносони хориҷӣ така менамояд;
2. Дар рисолаи илмӣ, баъзе ҳатогиҳои техникӣ ва имлоӣ ба назар мерасанд.

Қамбудиҳои зикршуда, арзиши илмӣ амалии рисолаҳо паст наменамояд ва қори илмӣ таҳқиқотӣ анҷомёфта ҳисобида мешавад.

Авореферати диссертатсия ва мақолаҳои илмӣ рисола навис дар маҷаллаҳои тавсияқардаи ҚОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон нашр гардидаанд ва пурра мундариҷаи диссертатсияро инъикос менамоянд. Дар маҷмӯъ авореферати диссертатсияи Ашурмадов Қиматалӣ Машарифович дар мавзӯи «Таҳлили муқоисавӣ пешояндҳои ифодакунандаи замон ва самту ҳаракат дар забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ (дар асоси «Ёддоштҳо»-и Садрӣдин Айнӣ)», ба

талаботи КОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷавобгӯ буда,
муаллифи он барои дарёфти дараҷаи илми номзади илмҳои филологӣ
аз рӯи ихтисоси 10.02.20 - Забоншиносии муқоисавӣ-таърихӣ, киёсӣ ва
муқоисавӣ сазовор мебошад.

Муқарриз:

номзади илми филология,
дотсенти кафедраи назария ва амалияи
забони англисии МДТ "ДДХ
ба номи академик Бобоҷон Ғафуров"

Орипова Мусаввара
Ҳафизуллоевна

имзои Орипова Мусаввара Ҳафизуллоевна
"тасдиқ мекунам" Сардори раёсати кадрҳои
МДТ "ДДХ ба номи академик Бобоҷон Ғафуров"

Наврӯзов Эҳсон

15.04. 2023